

Мельник Л.Г.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування,
Сумський державний університет*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7824-0678>

Melnyk Leonid

Sumy State University

Бурлакова І.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування,
Сумський державний університет*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1099-3563>

Burlakova Iryna

Sumy State University

Чортюк Ю.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування,
Сумський державний університет*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5263-0555>

Chortok Yuliia

Sumy State University

Ходаківська О.В.

*доктор економічних наук, професор,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3421-8361>

Khodakivska Olha

National Research Center "Institute of Agrarian Economics"

Коноваленко І.

*студентка,
Сумський державний університет*

Konovalenko Iryna

Sumy State University

ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СОЛІДАРНОЇ ЕКОНОМІКИ В ЦИФРОВОМУ ПЕРЕХОДІ¹

ECONOMIC BASES FOR THE FORMATION OF A SOCIAL SOLIDARITY ECONOMY IN THE DIGITAL TRANSITION

Анотація. Актуальність статті обумовлена поширенням нових форм організації підприємств, які отримали узагальнюючу назву «соціальна солідарна економіка» (SCE). Метою статті є аналіз економічних засад та організаційних механізмів

формування підприємств, що працюють на основі принципів соціальної солідарної економіки. В статті систематизуються основні принципи, на яких будуються зазначені форми організації праці. До них, зокрема, належать гармонізація економіч-

¹ Публікація містить результати дослідження «Фундаментальні засади переходу України до цифрової економіки на основі реалізації Industries 3.0; 4.0; 5.0» (№ 0124U000576), що фінансується з держбюджету України.

них, соціальних та екологічних цілей, добровільність участі, самоорганізація та інші. Аналізуються особливості підприємств (форм) соціальної солідарної економіки: різноманіття бізнес-моделей, демократичне та партисипативне управління, пріоритет соціальних цілей та інше. Окрема увага приділяється ролі власності у побудові механізмів діяльності ССЕ. Досліджується європейський досвід організації ССЕ. Детально досліджуються різні форми підприємств, що належать до ССЕ.

Ключові слова: солідарність, власність, відповідальність, екологічні цілі, соціальні цілі, самоорганізація, розвиток, колектив, цінності.

Постановка проблеми. Світові кризи, які спостерігалися під час пандемії COVID-19, перевага постійної та домінуючої максимізації прибутку економічними агентами, ігнорування принципів сестейнового розвитку, а також нагальна необхідність відновлення стійкості економік і суспільств поставило перед багатьма країнами завдання зміни існуючої соціально-економічної парадигми розвитку, що не змогла забезпечити стійке і безпечне зростання. Досвід країн Європейського Союзу в поширенні нових форм організації підприємств, об'єднаних узагальнюючою назвою «соціальна солідарна економіка» (ССЕ), може допомогти в розробленні пріоритетних напрямків переходу до сестейнового розвитку соціально-економічних та екологічних систем. Зокрема, експерти Організації економічного співробітництва та розвитку [31] визнають соціальну солідарну економіку важливим важелем для стимулювання інклюзивного та справедливого переходу на зелені та цифрові технології, підтримки соціальних інновацій, зміцнення місцевого розвитку та підтримки вразливих груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підтримки та розвитку соціальної солідарної економіки, дослідженню її методологічного та законодавчого забезпечення, а також спорідненим дослідженням присвячено роботи Е. Вріенса [29; 30], В. Гончаренка [1], П. Гриценка [4], А. Деша [8], Дж. Дефорні [9, 10], П. Девелтере [9], Е. Кларенса [19], С. Мертенса [17], Т. Де Мура [29; 30], А. Ноя [19], А. Пантелеймоненка [1], Б. Фонтено [3], І. Царика [4]. Враховуючи зазначене, особливої актуальності набуває аналіз економічних засад формування підприємств соціальної солідарної економіки, зокрема більш глибокого розуміння потребує визначення меж сфери ССЕ, а також визначення спільних і специфічних рис її компонентів.

Метою статті є аналіз економічних засад та організаційних механізмів формування підприємств, що працюють на основі принципів ССЕ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття про соціальну солідарну економіку. У широкому сенсі під соціальною і солідарною економікою розуміють такі форми суспільної організації праці, за яких відбувається гармонізація економічних, екологічних і соціальних цілей та інтересів суб'єктів економіки. У вузькому розумінні ССЕ розуміють як таку форму суспільної організації праці, яка значною мірою спирається на солідарну взаємодію членів економічної системи та в якій економічні результати розглядаються як засіб досягнення соціальних та екологічних цілей [2].

Варто виділити також два широкі підходи до визначення ССЕ, зокрема «змістовний» та «статутний» підходи. Країни, які дотримуються «змістовного» підходу, визначають ССЕ, ідентифікуючи його загальний набір принципів, тобто будь-яка організація, яка їх підтримує, може кваліфікуватися як частина ССЕ. Країни та регіони, які застосовують «статутний» підхід, визначають конкретні правові форми, які є частиною ССЕ [13; 16]. Варто зазначити, що жодна країна не дотримується суто законодавчого підходу, оскільки їхні правові тексти також визначають спільні цінності та принципи ССЕ. Такі країни, як Люксембург, розробили правові визначення на основі цього «змістовного» підходу. З іншого боку, такі країни, як Франція, Мексика, Португалія та Іспанія, розробили списки правових форм, які кваліфікуються як частина ССЕ, що більше стосується законодавчого підходу. Ці гібридні підходи визнають спільні характеристики ССЕ та різноманітність її учасників, водночас надаючи можливість іншим типам організацій, які дотримуються цих принципів, зрештою бути визаними частиною ССЕ [16].

Аналіз літератури з тематики ССЕ [3; 8; 10; 27] дає змогу систематизувати основні *принципи*, на яких будується ця форма організації праці: гармонізація економічних, екологічних і соціальних цілей розвитку; автономність; самоорганізація; самоврядування; колективна економічна і соціальна відповідальність за результати діяльності; різноманіття форм; ініціативність у вирішенні суспільних завдань; націленість на розвиток та довгострокову перспективу.

Форми і методи ССЕ є своєрідною альтернативою конкурентності, якщо остання дає змогу досягти ефективності економічних систем через добір найдосконаліших їхніх форм, то в ССЕ досягається аналогічне підвищення ефективності через реалізацію синергетичних ефектів під час інтеграції зусиль їхніх окремих учасників [16]. До складу соціальної економіки можна

віднести певний набір усталених суб'єктів, яких можна ідентифікувати за допомогою ряду критеріїв, що визначають спосіб функціонування цих суб'єктів. Хоча соціальна солідарна економіка охоплює різноманітні організації та бізнес-моделі, які діють у багатьох секторах по всьому світу, ці організації також мають спільні риси в тому, як вони працюють (рис. 1).

Організаціям SSE властиві такі риси:

– дані організації часто невеликі або середні і локально орієнтовані, деякі організації SSE розробили експансивні бізнес-моделі з глобальним охопленням;

– асоціації, кооперативи, фонди, взаємні організації та соціальні підприємства діють у багатьох секторах, таких як сільське господарство, охорона здоров'я, банківська справа та виробництво;

– організації SSE існують, щоб сприяти таким суспільним цілям, як трудова інтеграція, вирішення проблем продовольчої безпеки або боротьба зі зміною клімату; вони генерують дохід для досягнення цих цілей, а не максимізують прибуток;

– завдяки демократичним процесам прийняття рішень суб'єкти SSE можуть залучати

зацікавлених сторін і здійснювати трудову діяльність на довгострокову перспективу, яка виходить за рамки безпосередніх мотивів прибутку [22; 28].

Ринок є ефективним механізмом надання товарів і послуг в умовах чистої та досконалої конкуренції. Однак ринок «зазнає невдачі», якщо в економіці немає досконалої конкуренції, природа товарів і послуг не є виключно приватною (наприклад, надання колективних благ), інформація не циркулює ідеально (інформаційна асиметрія) або існує концентрація суб'єктів (олігополія, монополія). Такі ситуації можуть призвести до незбалансованих операцій, виключення найбільш вразливих груп населення з економічних операцій і недостатнього врахування колективних інтересів, інтересів майбутніх поколінь або негативних зовнішніх ефектів [16].

За деяких обставин держава забезпечує вирішення проблем ринку, наприклад, у виробництві колективних товарів. Держава виробляє товари та послуги через державні підприємства, оскільки колективно погоджено, що для певних товарів і послуг жодна особа не повинна бути виключена з їх споживання через цінову систему, і тому ринок не є оптимальним рішенням (наприклад, залежно від країни – оборона,

Рис. 1. Особливості соціальної солідарної економіки

Джерело: складено авторами за [18; 22; 28]

охорона здоров'я, освіта, громадський транспорт, громадське радіо і телебачення, комунальні послуги). За певних обставин держава також може не надати ці товари та послуги через такі перешкоди, як бюджетні обмеження, політичні пріоритети, адміністративна неефективність або відсутність координації між державними установами [17].

Приватний комерційний сектор, соціальна солідарна економіка та державний сектор надають товари та послуги. Проте ці різні суб'єкти є більш ефективними в певних ситуаціях завдяки своїм цілям і способам діяльності (рис. 2). Суб'єкти ССЕ можуть допомогти пом'якшити концентровану ринкову владу, яку мають певні учасники, надаючи рішення для тих, хто має меншу переговорну силу, наприклад, в асоціаціях споживачів або виробничих кооперативах. Ситуації концентрації на товарних ринках або нормування на фінансових ринках можуть прискорити створення асоціацій і кооперативів, компенсувати концентровану ринкову владу та покращити переговорну силу шляхом колективних дій. Наприклад, виробничі кооперативи дозволили окремим фермерам компенсувати концентровану ринкову владу оптовиків, щоб отримати більш справедливі ціни на свою продукцію [19]. Ще одна демонстрація їхньої ефективності сталася під час пандемії COVID-19. Суб'єкти соціальної економіки також змогли швидко доповнити діяльність державних органів, забезпечуючи харчування та догляд для вразливих верств населення [22].

Кооперативи платформ: альтернативна модель цифрового переходу. Останніми роками платформні кооперативи набули популярності як успішні партнери місцевих громад у забезпеченні сталого цифрового переходу. Довідник консорціуму Platform Cooperativism містить посилання на 525 проєктів, які діють у різноманітних секторах у 50 країнах, більшість із яких розташовано в Північній Америці та Західній Європі. Кооперативні платформи пропонують інноваційні бізнес-моделі, які базуються на принципах спільної власності, демократичного управління та солідарності. Ці кооперативи використовують цифрове середовище (наприклад, вебсайти та/або мобільні додатки), де члени кооперативу, які є одночасно власниками та користувачами свого кооперативу, зустрічаються для обміну товарами, послугами чи контентом. Члени платформних кооперативів колективно контролюють технологічні особливості та приймають рішення щодо виробничих процесів та умов праці. Члени кооперативу беруть участь у проєктуванні та розробці онлайн-платформи, щоб переконатися, що вона розвивається відповідно до їхніх потреб і можливостей [20].

Європейський досвід розвитку ССЕ. Соціальні ініціативи з'являлися протягом історії, щоб дати людям можливість розділити ризики, брати участь у взаємній підтримці або задовольнити соціальні потреби. Ці організації сформувалися завдяки до того, як у вжиток увійшли такі терміни, як соціальна економіка або ССЕ. Корінні громади, наприклад, розташовані в Північній Америці протягом 40 000 років, формували та передавали подібні цінності ССЕ, такі як суверенітет, досягнення прозорого консенсусу та піклування про навколишнє середовище, які узгоджуються з сучасними ініціативами ССЕ [16]. Деякі автори простежили соціальну економіку до єгипетських фондів колективної допомоги, грецьких взаємних товариств, які фінансували похоронні послуги, та римських ремісничих гільдій. Ці форми взаємного страхування є одним із фундаментальних і найдавніших засобів розподілу ризиків, які виникли протягом історії [9].

Пізніше подібні спільноти, благодійні організації та організації, що розподіляють ризики, з'явилися в Європі, починаючи з дев'ятого століття, одночасно з утворенням гільдій у германських та англосаксонських регіонах. Зокрема, асоціації процвітали в Європі в середні віки у формі гільдій, благодійних організацій і торговельних асоціацій [9]. Пізніші форми розподілу ризиків виникли з робітничих рухів XIX століття, які допомогли створити перші системи страхування на випадок безробіття та інвалідності [30].

У XIX столітті товариства взаємного страхування набули популярності та стали основним постачальником страхування в більшості країн [29]. Споживчі кооперативи, страхові кооперативи та виробничі кооперативи стали особливо поширеними серед географічно чи соціально ізольованих громад, щоб забезпечити страхування від пожежі чи стихійних лих, забезпечити доступ до дешевших продуктів або забезпечити кращі ціни на свою продукцію. В Іспанії кооператив Mondragon Corporation допоміг відновити зайнятість і стимулювати економічний розвиток у регіоні Басків після громадянської війни в Іспанії [22].

Протягом останніх десятиліть відбулося відродження певних організацій ССЕ, зокрема взаємних товариств і кооперативів. Оскільки системи соціального забезпечення в багатьох країнах ОЕСР стикаються з проблемами, пов'язаними зі старінням населення та напруженістю державних бюджетів, багато груп населення мають менший доступ до страхування.

		Приватний сектор	Соціальна та солідарна економіка	Державний сектор
Способи дії	Найбільш ефективні умови	Ефективно в умовах досконалої конкуренції	Забезпечує соціальні інновації та вирішує проблему ринкових та державних провалів	Надання колективних товарів і послуг
	Обслуговування	Акціонери	Члени та/або суспільство	Суспільство
	Прибуток/ надлишок	Розподіл власниками капіталу	Розподіл обмежений або відсутній	Немає / реінвестований
	Прийняття рішень	Власниками капіталу	Партисипативне та/або демократичне	Обраними посадовими особами та політиками

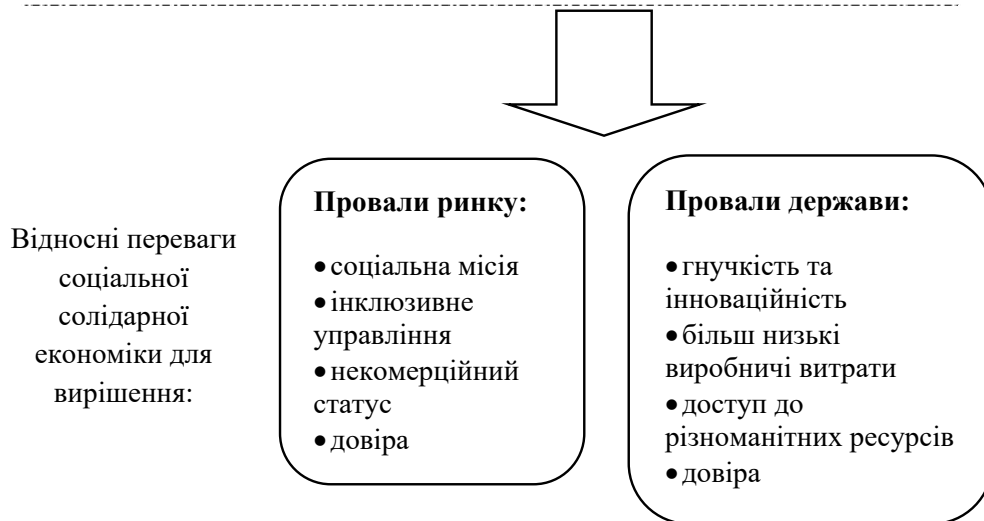

Рис. 2. Заповнення прогалин, залишених ринком і державою

Джерело: [16; 31]

Це сприяло відновленню взаємних організацій у Німеччині, Нідерландах та Сполучених Штатах у відповідь на певні недоліки як на державному, так і на приватному страхових ринках [30]. За традицією їх попередників нове покоління взаємних організацій просуває цінності інновацій, справедливості, солідарності та прозорості, залучаючи страхувальників до процесів прийняття рішень та управління [29].

Подібним чином, кооперативи також поширилися в багатьох країнах у відповідь на послаблення систем соціального забезпечення або для вирішення нових суспільних потреб шляхом колективних дій. На відміну від попередніх кооперативів, які, як правило, сприяли взаємним інтересам учасників, які мали однакову професію чи походження, нові кооперативні рухи залучають більш різноманітних зацікав-

лених сторін і більше зосереджуються на просуванні загальних інтересів [30].

Організаційні форми соціальної солідарної економіки. Набір суб'єктів, які розглядаються як частина соціальної та солідарної економіки, особливо її соціальна складова, еволюціонував з часом і відрізняється в різних країнах. Спочатку в рамках соціальної економіки були визначені три основні компоненти, а саме асоціації, кооперативи та пайові товариства, що згодом поширилося на громадські фонди та соціальні підприємства [10; 22]. Залежно від країни ці компоненти не завжди відносять до сфери соціальної та солідарної економіки. У той час як асоціації, кооперативи та пайові товариства належать до сфери ССЕ в більшості країн, включення громадських фондів і соціальних підприємств залишається обговорюваним питанням. Відмінності між країнами також відображають місцеві реалії та є результатом визнання інших ініціатив, офіцій-

них і неформальних, які знаходяться поза типовими компонентами соціальної економіки.

Наразі напрацьовано критерії приналежності організацій до суб'єктів соціальної економіки (рис. 3). Основним мотивом діяльності в ССЕ є не максимізація та перерозподіл прибутку, а задоволення потреб колективу: створення робочих місць, поліпшення умов праці, реалізація громадянських ініціатив, захист природного середовища, підвищення рівня здоров'я, реалізація здорового стилю життя тощо. Саме тому прибуток в організаціях ССЕ, як правило, не перерозподіляється між учасниками, а реінвестується в їхній розвиток і реалізацію нових проєктів. Діяльність підприємств ССЕ ґрунтується на цінностях солідарності, більшій цінності людей у порівнянні з капіталом, демократичному та спільному управлінні [14; 16].

На певному етапі концепція ССЕ отримала потужний розвиток і переросла в глобальні

Рис. 3. Критерії, що визначають приналежність до соціальної солідарної економіки

Джерело: [1]

мережі взаємодопомоги, які мають підтримку всіх світових об'єднань, що займаються боротьбою із бідністю, екологічними катастрофами та іншими соціальними конфліктами [4].

Форми власності, властиві комерційним компаніям (одноосібне володіння, партнерство, корпорація), також простежуються і в організаціях ССЕ. В таблиці 1 представлені різні форми власності, характерні для солідарної економіки.

Таблиця 1
Форми власності в організаціях ССЕ

Форма власності	Тип організації ССЕ
Одноосібне володіння	Соціальні підприємства, фонди
Партнерство / товариство	Соціальні підприємства, фонди, товариства взаємодопомоги, асоціації, кооперативи
Корпорація / акціонерне товариство	Кооперативи

Джерело: [4]

В Іспанії суб'єкти третього сектору, які працюють у соціальному секторі, включаються до соціальної економіки, якщо вони відповідають вимогам Закону про третій сектор соціальних дій (Закон 43/2015), який визначає, що ці суб'єкти діють із загальною метою інтересів і неприбутковості, виникають внаслідок громадянської чи соціальної ініціативи та користуються повною автономією в управлінні та прийнятті рішень [31].

Асоціації або добровільні організації. Асоціація або добровільна організація є самоврядним, незалежно сформованим колективом людей, які добровільно об'єдналися для здійснення дій на користь громади; дана організаційна форма не створюється для отримання фінансової вигоди [26].

Асоціації або добровільні організації мають спільні характеристики, такі як обмеження щодо розподілу та використання добровільних внесків. Ці організації є самоврядними, тобто вони мають власні внутрішні органи управління і не підлягають контролю зі сторони уряду чи приватних організацій. Обмеження щодо розподілу передбачає, що цим організаціям заборонено розподіляти надлишки власникам або будь-якій особі, яка здійснює контроль над організацією. Цим організаціям дозволено отримувати прибуток, але ці прибутки мають використовуватися для досягнення цілей організації та не можуть приносити фінансову вигоду власникам. У цьому сенсі ці організації також називаються

неприбутковими організаціями [21]. Юридичне визнання асоціацій або добровільних організацій значно відрізняється в різних країнах. В окремих країнах або регіонах ці організації визнаються через спеціальні юридичні форми, такі як Association Sans But Lucratif (або Vereniging Zonder Winstoogmerk) у Бельгії, Association Loi 1901 у Франції [5].

Кооперативи. Кооператив – це автономне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, які добровільно об'єдналися для задоволення своїх спільних економічних, соціальних і культурних потреб і прагнень через підприємство, що перебуває у спільній власності та керується демократичним шляхом. За деяких обставин об'єднання ресурсів між членами кооперативу надає їм товари або послуги кращої якості, за кращою ціною або, загалом, за кращих умов, ніж ті, які пропонували б інші фірми чи держава. Розрізняють різні типи кооперативів, а саме виробничі, робітничі, споживчі та багатосторонні кооперативи [7; 11; 12].

Німецькі кооперативні організації. Німеччина має довгу історію, що тягнеться до початку 1800-х років, коли кооперативні організації створювалися для задоволення потреб як місцевих жителів, так і для вирішення проблем суспільства.

Кооперативні банки – майже 1200 місцевих народних банків і банків Райффайзен (Volksbanken і Raiffeisenbanken) складають основу німецької кооперативної фінансової мережі (Finanzverbund) з понад 30 мільйонами клієнтів по всьому світу. Банки організовані на місцевому рівні, підтримують міцні зв'язки зі своїми регіонами та вважають себе партнерами місцевих МСП.

Сільські кооперативи – у сільському господарстві та харчовій промисловості Німеччини діє близько 3000 кооперативних підприємств. Вони забезпечують фермерів виробничим обладнанням і купують їхню сільськогосподарську продукцію для переробки, включаючи 70 відсотків молока, виробленого в Німеччині.

Купівельно-збутові кооперативи – існує понад 1000 дрібних кооперативів з купівлі та маркетингу, які в основному обслуговують роздрібних торговців, майстрів і фрілансерів. Ці кооперативи, пов'язані з малими та середніми підприємствами, є ефективним засобом співпраці у закупівлях та маркетинговій діяльності, щоб МСП могли конкурувати з великими конгломератами [18].

У кооперативах члени мають подвійний статус як співвласників кооперативу, так і користувачів його товарів і послуг, що впливає на процеси прийняття рішень і розподіл надлишків. Члени кооперативу роблять внесок у капітал своїх кооперативів, купуючи акції, а також отримують безпосередню вигоду від його товарів і

послуг як користувачі – виробники, працівники чи споживачі [12].

Взаємні товариства (товариства взаємодопомоги). Взаємне товариство – це організація, якою володіють і керують її члени та яка служить їхнім інтересам. Товариства взаємодопомоги можуть мати форму груп самодопомоги, дружніх товариств і кооперативів. Вони широко представлені в секторах страхування та охорони здоров'я [19]. Взаємні товариства – це групи розподілу ризиків, які об'єднують членів спільноти, представників професії, галузі чи географічного регіону. Вони створені, щоб забезпечити солідарні відповіді на такі проблеми, як непрацевдатність, доступ до фінансів, здоров'я та старість. Взаємні товариства прагнуть забезпечити своїх членів системою соціального забезпечення, взаємодопомоги та солідарності в обмін на внески відповідно до їхніх можливостей [6]. Як і кооперативи, пайові товариства переслідують взаємні інтереси своїх членів, але ці організації не мають капіталу, а їхні кошти є неподільними. Як і некомерційні організації, взаємні товариства не можуть розподіляти надлишки своїм членам, окрім випадків, коли вони мають форму нижчих премій [10].

Взаємні товариства (товариства взаємодопомоги) в країнах ЄС. У Данії, Франції, Італії та Іспанії пайові товариства об'єднали свою діяльність із медичного страхування з тими, хто займається діяльністю з управління установами охорони здоров'я та соціального забезпечення [19]. У деяких країнах, наприклад у Німеччині і Нідерландах інтерес до взаємних товариств був відновлений, щоб відповісти на недоліки встановлених державних і приватних механізмів страхування [30]. Незважаючи на надання певної форми державного страхування, деякі групи можуть залишатися виключеними з усталених систем страхування, наприклад групи високого ризику, безробітні, неофіційно влаштовані працівники або мігранти. Ці нові товариства взаємного страхування з'являються особливо серед цих недостатньо або незастрахованих груп населення [11; 29].

Громадські фонди. Громадські фонди – це філантропічні організації, які організуються та функціонують переважно як постійне зібрання цільових коштів окремої особи або групи людей, доходи від яких використовуються для довгострокової вигоди певної групи людей або для суспільства в цілому [19].

Фонди служать громадським цілям і діють як некомерційні організації, виступаючи як суб'єкти надання грантів, які підтримують інші організації, і як постачальники соціальних, медичних і культурних послуг. Фонди вико-

ристовують приватні фінансові та нефінансові ресурси для благодійних цілей або суспільних благ. Таким чином, фонди становлять важливий зв'язок між приватним і некомерційним секторами, діючи як одержувач приватного капіталу та спонсор неприбуткових організацій [19]. Фонди також характеризуються неприбутковими обмеженнями розподілу і не можуть розподіляти прибуток або бути джерелом особистого збагачення для своїх засновників, директорів або менеджерів [21].

Особливості функціонування громадських фондів в країнах ЄС. Деякі країни, наприклад Велика Британія, не проводять жодних юридичних відмінностей між фондами та іншими формами благодійних організацій. Інші країни створили кілька правових форм, наприклад Франція, яка нараховує вісім різних правових форм і механізмів для визнання різних типів фондів, наприклад, фондів суспільної користі (fondation reconnue d'utilité publique), фонду бізнесу (fondation d'entreprise), вічного фонду (fonds de dotation) та фонду лікарні (fondation hospitalière) [15].

Внутрішні характеристики фондів, такі як їхній розмір, профіль їхніх засновників, їхні способи діяльності та наявні ресурси, також пояснюють різноманіття в цій галузі. Зазвичай вважається, що невеликі фонди розташовані на місцях, тоді як великі фонди працюють на національному або міжнародному рівні. Профіль засновників також відіграє важливу роль, оскільки заснувати фонд можуть як окремі особи чи сім'ї, так і юридичні особи [15].

Соціальні підприємства. Соціальне підприємство – це суб'єкт господарювання, який займається виробництвом та продажем товарів та послуг, у якого основною метою виступає не максимізація прибутку для власників, а його реінвестування для подальшого досягнення суспільних цілей. Спочатку соціальні підприємства в основному вважалися такими, що вирішують проблеми зайнятості, надаючи роботу та можливості навчання вразливим групам населення. Їх фокус поступово розширився до досягнення суспільних цілей у загальних інтересах або в інтересах конкретних уразливих груп. Соціальні підприємства можуть використовувати ринкові механізми для створення соціальної та економічної цінності в різних секторах [24].

Соціальні підприємства можуть набувати різноманітних правових форм і статусів, які відображають їхні особливості. Правова форма – це основоположна правова структура, прийнята організацією, наприклад асоціацією, кооперативом або товариством з обмеженою відповідаль-

ністю [24], тоді як правовий статус може бути прийнятий кількома правовими формами на основі відповідності певним критеріям. Деякі країни створили певну правову форму (наприклад, соціальні кооперативи в Польщі). Інші країни створили правовий статус, який може прийняти одна або декілька правових форм. Наприклад, в Італії до правового статусу «соціального підприємства» можуть застосовуватися будь-які правові форми; у Люксембурзі можуть відповідати заздалегідь визначені правові форми (включаючи кооперативи та товариства з обмеженою відповідальністю); у Бельгії – тільки кооперативи; а в Латвії лише компанії з обмеженою відповідальністю можуть претендувати на юридичний статус «соціального підприємства» [25].

Висновки і пропозиції. Заповнення прогалин, залишених ринком і державою може бути більш ефективно реалізовано за допомогою організації та розвитку структур соціальної та солідарної економіки. При цьому важливим має стати дотримання та реалізація основних принципів, на яких будуються організаційні форми ССЕ, зокрема: гармонізація економічних, соціальних та екологічних цілей, добровільність участі, самоорганізація та інші. Розвиток структур ССЕ має відбуватися з врахуванням європейського досвіду організації ССЕ, особливостей побудови їх організаційних форм та спільних та/або відмінних рис, таких як різноманіття бізнес-моделей, демократичне та партисипативне управління, пріоритет соціальних цілей та ін.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко В.В., Пантелеймонович А.О. Дискусійні аспекти використання терміна «соціальна економіка» в сучасній українській економічній науці. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2020. Вип. 53. С. 36–56.
2. Мельник Л.Г., Дегтярєва І.Б., Шкарупа С.В., Чигрін С.Ю. Соціальна та солідарна економіка під час переходу до сестейного розвитку: досвід ЄС. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 4. С. 89–99.
3. Фонтено Б. та ін. Соціальна та економічна солідарність: загальні поняття. Турин : Міжнародний учбовий центр ILO, 2010. 102 с.
4. Царик І.М., Грищенко П.В. Корпоративна соціальна відповідальність у контексті солідарної економіки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. Вип. №6 (62). С. 37–41.
5. Anheier H., Knapp M. *Voluntas: an editorial statement*. *Voluntas*. 1990. Vol. 1/1. P. 1–12.
6. Bode I. De la solidarité au marché? *Revue internationale de l'économie sociale – RECSA*. 2000. Vol. 2000/4/278. P. 67–79.
7. Cooperative identity, values & principles. *International Cooperative Alliance*, 1995. URL: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> (дата звернення: 02.05.2024).
8. Dash, A. Towards an epistemological foundation for social and solidarity economy. *Potential limits of social and solidarity economy: UNRISD conference*, Geneva, 2013.
9. Defourny J., Develtere P. The Social Economy: The Worldwide Making of a Third Sector / ed. by J. Defourny, P. Develtere, B. Fonteneau. *L'économie sociale au Nord et au Sud*, De Boeck, 1999.

10. Defourny J. Concepts and Realities of Social Enterprise : A European Perspective. *Handbook of Research on Social Entrepreneurship* / ed. by A. Fayolle, H. Matlay. Cheltenham, 2010. P. 57–87.
11. Guidelines concerning statistics of cooperatives. *International labour organization*, 2018. URL: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_732326/lang--en/index.htm (дата звернення: 03.05.2024).
12. Hansmann H. Cooperative firms in theory and practice. *Finnish Journal of Business Economics*. 1999. Vol. 4. P. 387–403.
13. Hiez D. Guide pour la rédaction d'un droit de l'économie sociale et solidaire. ESS Forum International, 2021.
14. Job Creation and Local Economic Development. Preparing for the Future of Work. *OECDiLibrary*, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264305342-en> (дата звернення: 09.03.2024).
15. Jung, T., Harrow J., Leat D. Mapping Philanthropic Foundations' Characteristics: Towards an International Integrative Framework of Foundation Types. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 2018. Vol. 47/5. P. 893–917.
16. Legal frameworks for the social and solidarity economy. *OECDiLibrary*, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/480a47fd-en> (дата звернення: 10.03.2024).
17. Mertens S. *La gestion des entreprises sociales*. Edi.pro, 2010.
18. New economics for sustainable development. *United Nations Economist Network*, 2023. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/social_and_solidarity_economy_29_march_2023.pdf (дата звернення: 04.05.2024).
19. Noya A., Clarence E. The Social Economy: Building Inclusive Economies, Local Economic and Employment Development. *OECDiLibrary*, 2007. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264039889-en> (дата звернення: 14.03.2024).
20. Platform cooperatives and employment: An alternative for platform work. *OECD*, 2023. URL: <https://www.oecd.org/cfe/platform-cooperatives-and-employment-3eab339f-en.htm> (дата звернення: 15.04.2024).
21. Salamon L., Anheier H. In search of the non-profit sector. I: The question of definitions. *Voluntas*. 1992. Vol. 3/2. P. 125–151.
22. Social economy and the COVID-19 crisis: current and future roles. *OECDiLibrary*, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1787/f904b89f-en> (дата звернення: 06.03.2024).
23. Social Economy. *Social Economy Europe*, 2022. URL: <https://www.socialeconomy.eu.org/> (дата звернення: 12.03.2024).
24. Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report, Publications Office of the European Union. *European Commission*, 2020. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274> (дата звернення: 17.04.2024).
25. Social enterprises. *OECDiLibrary*, 1999. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264182332-en> (дата звернення: 03.05.2024).
26. The non-profit sector in a changing economy. *OECDiLibrary*, 2003. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/the-non-profit-sector-in-a-changing-economy_9789264199545-en (дата звернення: 01.05.2024).
27. The Worldwide Making of the Social Economy. *Innovations and Changes* / J. Defourny et al. Leuven & The Hague: Acco, 2009. 291 p.
28. Unlocking the Social Economy: Towards an inclusive and resilient society. *World Economic Forum*, 2022. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Unlocking_the_Social_Economy_2022.pdf (дата звернення: 02.05.2024).
29. Vriens E., Buskens V., De Moor T. Networks and new mutualism: how embeddedness influences commitment and trust in small mutual. *Socio-Economic Review*. 2019. Vol. 19/3. P. 1149–1170. DOI: <https://doi.org/10.1093/ser/mwz050> (дата звернення: 06.03.2024).
30. Vriens E., De Moor T. Mutuals on the Move: Exclusion Processes in the Welfare State and the Rediscovery of Mutualism. *Social Inclusion*. 2020. Vol. 8/1. P. 225–237. DOI: <https://doi.org/10.17645/si.v8i1.2125> (дата звернення: 02.03.2024).
31. What is the social and solidarity economy? A review of concepts. *OECD*, 2023. URL: <https://www.oecd.org/publications/what-is-the-social-and-solidarity-economy-a-review-of-concepts-dbc7878d-en.htm> (дата звернення: 25.04.2024).

References:

1. Goncharenko, V. V., & Panteleimonenko, A. O. (2020) Dyskusii aspekti vykorystannia termina «sotsialna ekonomika» v suchasni Ukrainii ekonomichnii nauzi [Debatable aspects of the use of the term "social economy" in modern Ukrainian economic science]. *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy – History of National Economy and Economic Thought of Ukraine*, no. 53, pp. 36–56. [in Ukrainian]
2. Melnyk L. G., Degtyareva I. B., Shkarupa E. V., Chigrin E. Y. (2014) Sotsyalnaia y solydarnaia ekonomyka pry perekhode k ssteinovomu razvityiu: opyt ES [Social and solidarity economy in the transition to sustainable development: the EU experience]. *Mekhanizm rehulyrovanyia ekonomiky – Mechanism of economic regulation*, no. 4, pp. 89–99.
3. Fonteno, B. (Ed.). (2010) Sotsialna ta ekonomichna solidarnist: zahalni poniattia [Social and Economic Solidarity: General Concepts]. Turin: Mizhnarodnyi uchbovyi tsentr ILO. [in Ukrainian]
4. Tsaryk, I. M., & Hrytsenko, P. V. (2017) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist u konteksti solidarnoi ekonomiky [Corporate social responsibility in the context of the solidarity economy]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of System Approach in Economics*, no. 6(62), pp. 37–41. [in Ukrainian]
5. Anheier, H., & Knapp, M. (1990) Voluntas: an editorial statement. *Voluntas*, no. 1(1), pp. 1–12.
6. Bode, I. (2000) De la solidarité au marché? *Revue internationale de l'économie sociale – RECMA*, no. 4(278), pp. 67–79.
7. International Cooperative Alliance. (1995) *Cooperative identity, values & principles*. Available at: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>
8. Dash, A. (2013) Towards an epistemological foundation for social and solidarity economy. *Potential limits of social and solidarity economy: UNRISD conference*. Geneva.
9. Defourny, J., & Develtere, P. (1999) The Social Economy: The Worldwide Making of a Third Sector. In J. Defourny, P. Develtere, B. Fonteneau (Eds.), *L'économie sociale au Nord et au Sud*. De Boeck.
10. Defourny, J. (2010) Concepts and Realities of Social Enterprise : A European Perspective. In A. Fayolle, H. Matlay (Eds.), *Handbook of Research on Social Entrepreneurship* (pp. 57–87). Cheltenham.
11. International labour organization. (2018) *Guidelines concerning statistics of cooperatives*. Available at: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_732326/lang--en/index.htm
12. Hansmann, H. (1999) Cooperative firms in theory and practice. *Finnish Journal of Business Economics*, no. 4, pp. 387–403.
13. Hiez, D. (2021) Guide pour la rédaction d'un droit de l'économie sociale et solidaire. *ESS Forum International*.
14. OECDiLibrary. (2018) *Job Creation and Local Economic Development. Preparing for the Future of Work*. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264305342-en>
15. Jung, T., Harrow, J., & Leat, D. (2018) Mapping Philanthropic Foundations' Characteristics: Towards an International Integrative Framework of Foundation Types. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, no. 47(5), pp. 893–917.
16. OECDiLibrary. (2022) *Legal frameworks for the social and solidarity economy*. DOI: <https://doi.org/10.1787/480a47fd-en>
17. Mertens, S. (2010) *La gestion des entreprises sociales*. Edi.pro.
18. United Nations Economist Network. (2023) *New economics for sustainable development*. Available at: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/social_and_solidarity_economy_29_march_2023.pdf
19. Noya, A., & Clarence, E. (2007) *The Social Economy: Building Inclusive Economies, Local Economic and Employment Development*. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264039889-en>
20. OECD. (2023) *Platform cooperatives and employment: An alternative for platform work*. Available at: <https://www.oecd.org/cfe/platform-cooperatives-and-employment-3eab339f-en.htm>
21. Salamon, L., & Anheier, H. (1992) In search of the non-profit sector. I: The question of definitions. *Voluntas*, no. 3(2), pp. 125–151.
22. OECDiLibrary. (2020) *Social economy and the COVID-19 crisis: current and future roles*. DOI: <https://doi.org/10.1787/f904b89f-en>
23. Social Economy Europe. (2022) *Social Economy*. Available at: <https://www.socialeconomy.eu.org/>
24. European Commission. (2020) *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report*. Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>
25. OECDiLibrary. (1999) *Social enterprises*. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264182332-en>
26. OECDiLibrary. (2003) *The non-profit sector in a changing economy*. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/the-non-profit-sector-in-a-changing-economy_9789264199545-en
27. Defourny, J. et al. (Eds.). (2009) *The Worldwide Making of the Social Economy. Innovations and Changes*. Leuven & The Hague: Acco.
28. World Economic Forum. (2022) *Unlocking the Social Economy: Towards an inclusive and resilient society*. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Unlocking_the_Social_Economy_2022.pdf
29. Vriens, E., Buskens, V., & De Moor, T. (2019) Networks and new mutualism: how embeddedness influences commitment and trust in small mutual. *Socio-Economic Review*, no. 19(3), pp. 1149–1170. DOI: <https://doi.org/10.1093/ser/mwz050>
30. Vriens, E., & De Moor, T. (2020) Mutuals on the Move: Exclusion Processes in the Welfare State and the Rediscovery of Mutualism. *Social Inclusion*, no. 8(1), pp. 225–237. DOI: <https://doi.org/10.17645/si.v8i1.2125>
31. The Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *What is the social and solidarity economy? A review of concepts*. Available at: <https://www.oecd.org/publications/what-is-the-social-and-solidarity-economy-a-review-of-concepts-db-c7878d-en.htm>

Summary. The relevance of the article is determined by the spread of new forms of entities organization, which have received the general name "social solidarity economy" (SSE). It examines the experience of the countries of the European Union in the spread of new forms of entities. The purpose of the article is to analyze the economic bases and organizational mechanisms for the formation of entities operating on the basis of the principles of social solidarity economy. The article systematizes the basic principles on which these forms of labor organization are built. These include, in particular, the harmonization of economic, social and environmental goals, voluntary participation, autonomy, self-organization, self-government and others. The peculiarities of SSE entities are analyzed: the variety of business models, democratic and participatory management, the priority of social goals, targeting the long-term perspective and others. The article considers situations in which SSE entities can fill the gaps of the market and the state, creating conditions for overcoming administrative inefficiency or restrictions on financial markets, and provide opportunities for inclusive management and taking into

account the collective interests of participants. It reveals the organizational mechanisms of the social solidarity economy, which are able to stimulate the transition to environmental and digital technologies, support local development and innovation. Particular attention is paid to the role of ownership in the mechanisms of activity of SSE entities. It also explores the historical and economic origins of the SSE organizations, as well as the revival of certain SSE organizations in recent decades based on the implementation of the values of justice and solidarity in decision-making. The criteria determining the entities belonging to the social solidarity economy were studied. An analysis of the economic bases for the formation of various forms of entities belonging to SSE, in particular associations, cooperatives, mutual societies (organizations), foundations and social enterprises was carried out.

Key words: solidarity, ownership, responsibility, environmental goals, social goals, self-organization, development, collective, values.